

WIESŁAW NOWOSAD*

Franciszek Józef Bajerski, sędzia ziemski michałowski, i inwentarz jego majątku z 1733 r.

Franciszek Józef Bajerski, honorable judge of Michałowo and his property inventory from 1733

Streszczenie: W zasobie Archiwum Państwowego w Toruniu przechowywany jest niezwykle interesujący inwentarz ruchomości dworu w Przesmnie (dziś Przecznie) – majątku leżącego w ziemi chełmińskiej, sporządzony w 1733 r. na polecenie Lukrecji z Bagniewskich Bajerskiej, wdowy po Franciszku Józefie Bajerskim, sędzim ziemskim michałowskim. Jego wyjątkowość polega na tym, że obok typowego spisu ruchomości i przedmiotów gospodarskich objął również archiwum rodzinne, lecz przede wszystkim obszerną bibliotekę. Niewiele katalogów księgozbiorów prywatnych przetrwało do naszych czasów. Wiadomo, że na obszarze Prus Królewskich znaczne biblioteki posiadali Cemowie, Guldensternowie, Konarscy, Krokowscy, Kruszyńscy czy Sierakowscy. Niektóre z nich zostały rozproszone jeszcze w XVII w., inne zostały zniszczone przez pożar w XIX w., kolejne przetrwały okres rozbiorów i ich kres nastąpił dopiero w XX w. podczas drugiej wojny światowej. O nich było

* Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, ul. Bojarskiego 1, 87-100 Toruń, wnowosad@umk.pl, ORCID: 0000-0002-9144-6352.

wiadomo, jednak do naszych czasów nie przetrwał prawie żaden ze spisów ich zawartości, nie mówiąc o samych książkach. Wyjątkami są tu „Catalogus librorum” Kruszyńskich z Nawry spisany w 1780 r. i starszy o pół wieku opisywany tu katalog książek Franciszka Józefa Bajerskiego.

Bajerscy byli jedną z niewielu rodzin w ziemi chełmińskich, której historia na tym terytorium sięgała jeszcze czasów krzyżackich. W XVIII w. rodzina nie miała już takiego znaczenia jak w końcu XV i na początku XVI w. Jednak niektórzy jej przedstawiciele aktywnie uczestniczyli w życiu politycznym prowincji. Należeli do nich Aleksander – dziad, Mikołaj – ojciec i sam Franciszek Józef, sędzia ziemski michałowski, pierwszy od ponad 120 lat urzędnik ziemski w rodzinie. Wiadomo, że biblioteka była własnością tego ostatniego, ale być może również jego przodkowie mieli udział w jej powstawaniu.

Prezentowany artykuł przybliży postać Franciszka Józefa Bajerskiego, sędziego ziemskiego michałowskiego. Tekst uzupełnia edycja źródłowa inwentarza majątku Bajerskiego sporządzonego w kilka miesięcy po śmierci sędziego z inicjatywy wdowy po nim.

Abstract: The Archive in Toruń resources keep an extremely interesting inventory list of movable property belonging to Przesmno manor (Przecžno at present) – the property situated in the Chełmno Land, made in 1733 for an order of Lukrecja from the Bagniewskis Bajerska, Franciszek Józef Bajerski's, honorable judge of Michałowo widow. Its exceptional character is due to the fact that it consists of, apart from typical list of movable goods and household objects, the family archives, and first of all – a huge library. Very few catalogues of private libraries have preserved till our times. It is known that in the area of the Royal Prussia big libraries belonged to families of: Cema, Guldenstern, Konarski, Krokowski, Kruszyński or Sierakowski. Some of the collections were scattered in 17th century, the others were destroyed in fires of 19th century, some of them survived the times of Poland partitions and their end took place in 20th century, during WW II. Knowledge of their existence has been common, although hardly any of their contents lists have survived till our times, not to mention the books themselves. The exceptions refer to “Catalogus librorum” of the Kruszyńskis from Nawra, made in 1780, and the other – older of about half of a century – the book catalogue of Franciszek Józef Bajerski, described here.

The Bajerskis were one of the few Chełmno Land families which history connected with that land reached back to Teutonic times, and they belonged to important nobility at the turn of 15th century. The family significance declined in 18th century, although some of its representatives still took active part in political life of the province, like: Aleksander – grandfather, Mikołaj – father and Franciszek Józef Michałowski honorable judge, first land judge in the family for over 120 years. We know that the library was the property of the last one mentioned here, but his ancestors could have contributed to the book collecting.

The article presents Franciszek Józef Bajerski, land judge of Michałowo. The text is completed with source edition of his property, made some months after his death on request of the widow.

Słowa kluczowe: Franciszek Józef Bajerski, Bajerscy, Prusy Królewskie, XVIII w., inwentarz ruchomości, Rzeczpospolita Obojga Narodów, okres staropolski

Keywords: Franciszek Józef Bajerski; Bajerscy, Royal Prussia, 18th century, movable property inventory, the Polish-Lithuanian Commonwealth, Old-Polish period

W zasobie Archiwum Państwowego w Toruniu, w księdze ławniczej znajdującej się w zespole Akta miasta Kowalewa, przechowywany jest niezwykle interesujący inwentarz ruchomości dworu w Przesmnie (dziś Przecznie) – majątku leżącego w ziemi chełmińskiej¹, sporządzony w 1733 r. na polecenie Lukrecji z Bagniewskich Bajerskiej, wdowy po Franciszku Józefie Bajerskim, sędzim ziemskim michałowskim². Jego wyjątkowość polega na tym, że obok typowego spisu ruchomości i przedmiotów gospodarskich objął również archiwum rodzinne, a przede wszystkim obszerną bibliotekę. Niewiele katalogów księgozbiorów prywatnych przetrwało do naszych czasów, w związku z czym mamy dość mętne rozeznanie, jakie pozycje książkowe były gromadzone w biblioteczkach ziemiańskich w XVIII w. Wiadomo, że na obszarze Prus Królewskich znaczne biblioteki posiadali Cemowie, Guldensternowie, Konarscy, Krokowscy, Kruszyńscy czy Sierakowscy³. Niektóre z nich zostały rozproszone jeszcze w XVII w., inne zostały zniszczone przez pożary w XIX w., jeszcze kolejne przetrwały okres rozbiorów i ich kres nastąpił dopiero w XX w. podczas drugiej wojny światowej. O nich było wiadomo, jednak do naszych czasów nie przetrwał prawie żaden ze spisów ich zawartości, nie mówiąc o samych książkach. Wyjątkami są tu

¹ Współcześnie w gminie Łubianka, niecałe 20 kilometrów na północny wschód od Torunia.

² Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej: APTor), Akta miasta Kowalewa (dalej: AmKowalewa) 10, k. 359–363v.

³ Zob. np. APTor, Archiwum Szanieckich z Nawry (dalej: ASzan) 25, s. 229; M. Orłowicz, *Dwory polskie w województwie pomorskim*, „Ziemia” 1924, z. 1, s. 10; E. Chwalewik, *Zbory polskie. Archiwa biblioteki gabinety galerje muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie*, t. 2, Warszawa–Kraków 1927, s. 3, 261, 269.

„Catalogus librorum” Kruszyńskich z Nawry spisany w 1780 r.⁴ i starszy o pół wieku opisywany tu katalog książek Franciszka Józefa Bajerskiego. Kim był więc ten, po którym pozostała taka okazała biblioteka?

Bajerscy byli jedną z niewielu rodzin w ziemi chełmińskich, której historia na tym terytorium sięgała jeszcze czasów krzyżackich. Co prawda nieprawdopodobne jest – jak sugerował to Jan Karol Dachnowski, autor herbarza szlachty pruskiej – pokrewieństwo z Michałem Kűchmeisterem, wielkim mistrzem krzyżackim, niemniej jednak jeszcze przed wojną trzy-nastoletnią w Bajerzu w ziemi chełmińskiej siedziała rodzina pieczętująca się identycznym herbem co Bajerscy w czasach I Rzeczypospolitej⁵. Niewątpliwie najbardziej znaczącym reprezentantem rodziny był wojewoda pomorski i starosta tczewski Jan, którego aktywność przypadła na drugą połowę XV w., tuż po wojnie trzynastoletniej. Należał do gorliwych stronników Polski, co mogło mieć wpływ na kariery jego potomków w prowincji silnie broniącej swej niezależności⁶. Przedstawiciele kolejnych pokoleń w osobach Marka, zapewne jego syna Michała oraz wnuka Mikołaja sięgnęli zaledwie po niższe urzędy ziemskie ławników chełmińskich i sędziego chełmińskiego (Michał)⁷. Ich pozycja majątkowa była jednak stabilna i lokowała ich w gronie szlachty średniozamożnej. W 1526 r. Urszula, zapewne wdowa po Marku, wraz z synem Michałem uzyskali królewskie potwierdzenie przywilejów na dziedziczne dobra Wielkie i Małe Bajerze, Sumowo, Kuczwały i Linde w ziemi chełmińskiej⁸. W ciągu kolejnych dziesięcioleci

⁴ APTor, ASzcan 3.

⁵ J. K. Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, wyd. Z. Pentek, Kórnik 1995, s. 284; B. Engel, *Die Mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathsarchiv, mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*, 2. Th.: *Privatsiegel mit Ausschluss der rein polnischen*, „Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn”, H. 10, Thorn 1895, s. 1, Taf. I; B. Drzewiecki, *Szlachta województwa chełmińskiego w latach 1454–1772. Mobilność społeczna i terytorialna*, Warszawa 2014, s. 36.

⁶ J. Nowacki, *Bajerski Jan (†1484), herbu własnego, wojewoda pomorski*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 1, red. W. Konopczyński, Kraków 1935, s. 221; *Urzednicy Prus Królewskich XV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1900 (dalej: UPKr), nr 906.

⁷ UPKr, nr 88, 109, 128, 251.

⁸ APTor, Akta miasta Chełmży (dalej: AmChełmży) 4, s. 401–403; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. 4, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1912, nr 14825.

ich stan majątkowy uległ zmianie, nigdy jednak nie opuścili ziemi chełmińskiej. Pod koniec XVI w. ostatecznie pozbyli się swego gniazda rodowego – Bajerza, a ich główną siedzibą stało się nieodległe Przesmno. W różnych okresach posiadali również udziały w innych sąsiednich wsiach.

Franciszek Józef Bajerski był synem Mikołaja i Elżbiety Ostrowskiej, wdowy po Janie z Krowiczyna Dorpowskim. Ślub Mikołaja i Elżbiety odbył się w 1683 r., Franciszek byłby więc pierwszym dzieckiem tego małżeństwa, urodzonym prawdopodobnie w 1684 r. Z tego związku narodzili się jeszcze syn Aleksander ok. 1686 r. i córka Joanna, późniejsza żona Józefa Hulewicza⁹. Wraz z małżeństwem Mikołaj wszedł w posiadanie dóbr ostromeckich, które do śmierci były jego główną rezydencją. Jest więc wielce prawdopodobne, że Franciszek Józef przyszedł na świat również w Ostromecku i był chrzczony w tamtejszej parafii. Do naszych czasów nie dotrwały jednak księgi metrykalne z tego okresu, nie możemy więc tego ostatecznie potwierdzić.

Pierwsza wzmianka o Franciszku pochodzi już z 1698 r., gdy wraz z młodszym bratem był przyjmowany do jezuickiego gimnazjum w Braniewie. Odnotowano wówczas, że miał 14 lat, zadziwiająca jest natomiast informacja, że miał pochodzić z diecezji płockiej¹⁰. Niewątpliwie obaj umieli już czytać i pisać, gdyż od razu zostali zapisani do syntaksy, czyli klasy trzeciej pięcioklasowej szkoły. Można więc przypuszczać, że ich nauka w Braniewie trwała do ok. 1700 r. Niestety nie wiadomo, czy młody Franciszek kontynuował nauki na jakichś uniwersytetach. Nie jest to wykluczone. Niektóre z ksiąg znajdujących się w księgozbiornie Bajerskiego (zob. *Inwentarz*) mogły mieć charakter akademicki, a miejsca ich druku (Kraków, Amsterdam, Lejda) mogłyby wskazywać uniwersytety, które mógł odwiedzić Bajerski. Do naszych czasów nie dotrwały jednak albumy studentów uniwersytetu krakowskiego z tego okresu, a album uniwersytetu w Lejdzie

⁹ Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APPoz), Księgi sądu i urzędu grodzkiego w Bydgoszczy (dalej: BydGr) 59, k. 34v; APTor, AmKowalewa 11, k. 101v; T. Garczyński, *Dorpowscy w Prusach Królewskich i Wielkopolsce. Studium genealogiczne*, Toruń 2012, s. 93–94.

¹⁰ *Die Schüler des Braunsberger Gymnasiums von 1694 bis 1776 nach dem Album Scholasticum Brunsbergense*, Hrsg. G. Lühr, „Monumenta Historiae Warmiensis” 12, Braunsberg 1933, s. 24 (nr 333).

nie odnotował jego obecności¹¹. W tym czasie młodszy z braci, Aleksander, rozpoczął prawdopodobnie karierę wojskową. Obaj bracia pojawili się w źródłach z obszaru Prus Królewskich dopiero w 1709 r. W tym czasie ich rodzice już nie żyli i opiekę nad młodocianymi sprawowali – jak sugeruje sumariusz dokumentów w inwentarzu – Stanisław i Elżbieta z Bajerskich Jawoszowie, ich wujostwo.

Młodzi Bajerscy oraz ich babka – Marianna z Kruszewskich, wdowa po Aleksandrze Bajerskim, zawarli 2 czerwca 1709 r. w Przesmnie umowę, w wyniku której doszło do podziału majątku po rodzicach¹². Nie znamy treści umowy, ale analiza źródeł wskazuje, że całość dóbr znalazła się w rękach Franciszka, a Aleksander zadowolił się wypłaceniem gotówki za swą część majątku i wkrótce na stałe zniknął z Prus Królewskich, przenosząc się do Wielkopolski. Babka została zapewne na swej części oprawnej majątku. Uposażony w dobra Franciszek Bajerski mógł już rozglądać się za kandydatką na żonę; 12 września tego roku w Warszewicach, dobrach rodziny Bagniewskich, spisał kontrakt małżeński z Marcinem Bagniewskim o rękę jego córki Lukrecji¹³. Ślub i zapewne wesele odbyły się również w Warszewicach 3 listopada tego roku¹⁴, a z tego związku narodziło się co najmniej czworo dzieci. Byli to synowie: Michał, Kazimierz i Antoni, oraz córka Eufrozyna¹⁵.

Mogłoby się wydawać, że wejście w dorosłość Franciszka spowoduje częstsze pojawianie się jego nazwiska w źródłach, tymczasem jego życiorys i działalność publiczna jest bardzo słabo udokumentowana. Niewątpliwie jedną, może najważniejszą, z przyczyn jest niedostatek źródeł. Nie przetrwały do naszych czasów księgi grodzkie kowalewskie i księgi sądu ziemskiego chełmińskiego. Nie mamy też ksiąg ławniczych Chełmna, niekompletne są księgi ławnicze Kowalewa, a wprost szczątkowe księgi ławnicze Torunia z tego okresu. Jediną w miarę pełną serią są księgi ławnicze Chełmży, które

¹¹ *Album studiosorum Academiae Lugduno Batavac MDLXXV–MDCCLXXV, accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula*, Hage 1875.

¹² APTor, AmChełmży 12, s. 438–439.

¹³ Ibidem, s. 439.

¹⁴ Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej (dalej: ADTor), Parafia Chełmża, AD-001, k. 16.

¹⁵ APTor, AmKowalewa 12, k. 112, 150.

całkowicie pokrywają okres życia Bajerskiego, tu jednak informacji jest niewiele¹⁶.

Pierwsze lata dorosłości upłynęły Bajerskiemu zapewne na poznawaniu majątku, a także regulowaniu spraw swej babki Marianny Kruszewskiej. W 1711 r. Kruszewska, jako pani oprawna i dożywotnia Przesmna, wraz z Aleksandrem i Franciszkiem Bajerskimi oraz Jawoszowie mieli proces w trybunale z sukcesorami Zygmunta i Barbary z Radowickich Bromierskich¹⁷. Niestety nie wiadomo, czego dotyczył spór. Bromierscy byli właścicielami Pułkowa Małego w ziemi michałowskiej oraz posiadłości w ziemi dobrzyńskiej, nie byli więc bezpośrednimi sąsiadami Bajerskich, nie mogło więc chodzić o spory graniczne. Dwa lata później, w 1713 r., bracia Franciszek i Aleksander prowadzili spór przed sądem ziemskim z magistratem toruńskim o 9000 zł obligowanych ich babce przez miasto. Nie znamy finału również i tego procesu, gdyż dwa zachowane akty dotyczą odroczeń rozpraw na kolejne terminy¹⁸.

Od 1714 r. Franciszek pojawiał się jako uczestnik różnych czynności urzędowych i rodzinnych w okolicznych majątkach. W sierpniu tego roku brał udział w rewizji Bajerza, gdzie reprezentował prawdopodobnie swego teścia Marcina Bagniewskiego, który wziął ten majątek w zastaw od kasztelana gdańskiego Waleriana Kruszyńskiego¹⁹. Wkrótce po tym fakcie Bagniewski zmarł, a Bajerze przejął jego syn Bartłomiej, miecznik inflancki. Dokonując w czerwcu 1716 r. intromisji w majątek, Bartłomiej jako jednego ze świadków dobrał sobie do tej czynności swego szwagra Franciszka Bajerskiego, już wówczas tytułującego się miecznikiem dobrzyńskim i ławnikiem ziemskim chełmińskim²⁰. Z tytułem miecznika dobrzyńskiego wystąpił Bajerski ponownie we wrześniu tego roku, gdy był świadkiem na chrzcie córki Świętosława Radowickiego w Ryńsku, i po raz ostatni w lipcu

¹⁶ APTor, AmChełmży 12–15.

¹⁷ Teki Dworzaczka (dalej: TD), Zap. Tryb. Piotrk.; 81 (Nr. 39) 1711, http://teki.bkpan.poznan.pl/index_regesty.html (dostęp: 1.07.2020).

¹⁸ APTor, Akta miasta Torunia (dalej: AmT) Kat II, Luzy 8717, s. 216, 220.

¹⁹ APTor, ASczan 55, s. 4.

²⁰ Ibidem, s. 9. Była to jednocześnie pierwsza wzmianka o nim jako o ławniku ziemskim chełmińskim; zob. UPKt, nr 179.

1718 r. podczas ponownej wizji Bajerza²¹. Nie ma wątpliwości, że posiadany urząd miecznika był tytularny, gdyż w owym czasie w samej ziemi dobrzyńskiej sprawował go Jakub Sierakowski²².

Rok 1716 był więc dla Franciszka Bajerskiego bardzo ważny, gdyż wszedł on do kręgu urzędników ziemi chełmińskiej. Po ponad 120-letniej przerwie przedstawiciel rodziny Bajerskich ponownie został urzędnikiem ziemskim. Nie osiągnęli tego ani jego ojciec, ani dziadek – aktywni działacze polityczni w województwie²³. W normalnych warunkach wiązałoby się to z koniecznością zasiadania w składzie sądu ziemskiego podczas roczków, jednak w kwietniu tego roku zmarł dotychczasowy sędzia chełmiński Bernard a Camden Trzciński i przez następne 10 lat nie udało się powołać na jego miejsce następcy²⁴. W związku z tym sądy ziemskie w ziemi chełmińskiej się nie odbywały. Niemniej jego pozycja wzrosła w stosunku do innych, nieposiadających żadnych tytułów i niesprawujących urzędów. Zaczął też aktywniej uczestniczyć w życiu politycznym prowincji. Z całą pewnością brał udział we wrześniowym zjeździe generalnym stanów pruskich w Malborku jako jeden z delegatów z województwa chełmińskiego²⁵. Był również obecny na sejmiku partykularnym w Kowalewie odbytym 10 marca 1717 r., gdzie wraz z innymi brał aktywny udział w dyskusji m.in. nad cłami toruńskimi i wraz z Bagniewskim został wybrany na komisarza w sprawie podatków w województwie chełmińskim²⁶. Nie wiadomo, czy udał się na zwołany tydzień później sejmik generalny do Malborka, podobnie jak na kolejny majowy.

²¹ ADTor, Parafia Ryńsk, W-1306 (AA-001), k. 33v; APTor, ASzczan 55, s. 13.

²² *Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, W. Stanek, Kórnik 1990, nr 1500.

²³ Aleksander Bajerski – dziadek Franciszka – należał według Stanisława Achremczyka do najaktywniejszych działaczy sejmikowych w Prusach Królewskich. Miał on aż 16 razy być wybierany na posła na sejmy; S. Achremczyk, *Życie polityczne Prus Królewskich i Warmii w latach 1660–1703*, Olsztyn 1991, s. 26.

²⁴ UPKr, nr 263.

²⁵ APTor, AmT Kat. II, VII-45, k. 66v.

²⁶ Ibidem, k. 121v–122.

W 1718 r. Bajerski awansował na urząd sędziego ziemskiego michałowskiego, który sprawował już do śmierci²⁷. Urząd ten od 1685 r. nie był obsadzany (czyli przez 33 lata), nowy sędzia musiał więc niemalże od początku zorganizować pracę sądu, być może miał również jakiś wpływ na dobór ławników, którzy byli wybierani na rokach sądowych. Nie znamy okoliczności tego powołania. Doszło do niego zapewne z powodu nacisku szlachty ziemi michałowskiej na ówczesnego wojewodę chełmińskiego Jakuba Zygmunta Rybińskiego, która miała dość wyjazdów do odległego Torunia, Radzyna czy Grudziądza i wołała załatwiać sprawy w pobliskiej Brodnicy lub Nowym Mieście Lubawskim. Wybór czterech kandydatów na urząd sędziego odbywał się na sejmiku elekcyjnym zwoływanym właśnie przez wojewodę. Kandydaci byli następnie przedstawiani królowi, który dokonywał ostatecznej nominacji²⁸. Niestety nie zachowały się protokoły i uchwały sejmików elekcyjnych z tego okresu. Nie wiadomo nawet, czy sejmik odbył się jeszcze w 1717, czy już 1718 r. Tym samym Bajerski, w związku z nieobsadzaniem urzędu sędziego ziemskiego chełmińskiego, stał się najwyższym z niższych urzędników ziemskich w województwie.

Franciszek Bajerski z całą pewnością uczestniczył w sejmiku partykularnym w Kowalewie w grudniu 1719 r.²⁹ Dwa kolejne kowalewskie sejmiiki partykularne w 1720 r., majowy i sierpniowy, zostały zerwane, przedstawiciele szlachty nie powinni więc byli zjawić się na odbywających się zaraz po nich generałach w Malborku. Bajerski być może pojawił się na kolejnym sejmiku generalnym w marcu 1721 r., jednak jego aktywność nie została tu odnotowana³⁰. Uczestniczył natomiast we wrześniowym zjeździe generalnym w Malborku w 1722 r. Próbował wyegzekwować jeden z punktów instrukcji sejmiku kowalewskiego, w którym szlachta skarżyła się, że Toruń i inne miasta obciążają ich podatkami uchwalonymi na poprzednim sejmie, na którym nie było reprezentacji Prus Królewskich, prosząc jednocześnie, „aby im były miary przemierzane”. Protokołujący sejmik odnotował, że ry-

²⁷ UPKr, nr 793.

²⁸ UPKr, s. 23, 25; Z. Naworski, *Sejmik generalny Prus Królewskich 1569–1772. Organizacja i funkcjonowanie na tle systemu zgromadzeń stanowych prowincji*, Toruń 1992, s. 59–60.

²⁹ APTor, AmT Kat. II, VII-45, k. 194.

³⁰ APTor, AmT Kat. II, VII-47, k. 3, 29, 59.

cerstwo, a w szczególności podpici Stoliński i Bajerski, sędzia michałowski, uprzykrzali się sekretarzowi Janowi Fryderykowi Sernerowi, zgłaszając swoje pretensje w tej kwestii³¹.

Sierpniowy zjazd generalny w Malborku w 1724 r. odbywał się w cieniu tumultu toruńskiego. Co prawda sejmik partykularny w Kowalewie został zerwany, ale to nie znaczy, że zajścia, do których doszło na nim i tuż po nim, nie znalazły swego odbicia w materiałach generału. Szlachta województwa chełmińskiego z Bajerskim na czele stawiała się w grodzie kowalewskim 21 sierpnia z protestacją przeciwko niejakiemu Rogowskiemu reprezentującemu Toruń na sejmiku partykularnym, który został oskarżony o celowe zerwanie zgromadzenia. Dwa dni później w odpowiedzi woźny generał w imieniu burgrabiego, burmistrza i rady toruńskiej wniósł reprotęstację strony toruńskiej przeciwko Bajerskiemu, sędziemu michałowskiemu, i innym reprezentantom szlachty chełmińskiej, obwiniając ich o przyczynienie się do zerwania sejmiku³².

Po 10 latach wakatu w 1725 r. podjęto również starania o obsadę urzędu sędziego chełmińskiego. Sejmik elekcyjny przeprowadzony 28 września w Kowalewie przy dużej liczbie zgromadzonej szlachty wybrał czterech kandydatów ze wskazaniem na Jana Marcina Konojadzkiego. Z relacji wysłanej do Torunia mogłoby się wydawać, że zjazd odbył się bez większych przeszkód³³. Wybór nie wszystkim jednak przypadł do gustu. Już 6 października tego roku grupa prawie 30 przedstawicieli szlachty województwa chełmińskiego z Bajerskim na czele zjawiała się w sądzie grodzkim w Bydgoszczy i złożyła protestację w sprawie przeprowadzonej elekcji, zarzucając dla odmiany zbyt małą liczbę uczestników i zorganizowanie jej bez zwołania szlachty uniwersałami³⁴. Konojadzki nie pozostał dłużny i 11 stycznia

³¹ Ibidem, k. 96v, 112v. Przy okazji warto zwrócić uwagę, że protokoły generałów z 1720 i 1722 r. mają identyczną treść. Że do zajścia doszło jednak w 1722 r., wskazuje zamieszczona pod tym rokiem „Instrukcja z sejmiku partykularnego województwa chełmińskiego w Kowalewie die 31 Augusti anno 1722 [...] odprawionego [...]”; zob. k. 36–41v.

³² Ibidem, k. 117–122, 142–143v.

³³ S. Achremczyk, *Życie sejmikowe Prus Królewskich w latach 1647–1772*, Olsztyn 1999, s. 208.

³⁴ APPoz, BydGr 85, k. 222v–223v.

1726 r. w Piotrkowie wystawione zostały pozwy dla Bajerskiego i trzech Jackowskich z Piwnic (być może również i dla innych) na Trybunał Koronny, właśnie w sprawie tego protestu³⁵. Bajerski odpowiedział kolejną protestacją z 1 lutego, ponownie zarzucając, że wybór nastąpił „potajemnie, bez wiedzy szlachty” (*clandestine, sine scitu nobilitatis*), co przeczyłoby przytoczonej wyżej relacji. Jednak procedura potoczyła się szybko. Nominacja na urząd sędziego chełmińskiego dla Konojadzkiego (bez podania imienia) wysłała opieczętowana z kancelarii królewskiej już z datą 16 października 1725 r.³⁶ Zajęcie wszczęło trwający jakiś czas proces, który miał już charakter honorowy w obliczu dokonanego wyboru³⁷.

Kolejny kowalewski sejmik partykularny w sierpniu 1726 r. również został zerwany, jednak wydaje się, że Bajerski w nim nie uczestniczył. Nie znalazł się on na liście osób składających w tej sprawie protestację przed sądem ławniczym w Kowalewie³⁸. Tym samym województwo nie miało swych reprezentantów na generale malborskim.

W marcu 1728 r. Bajerski wraz z Franciszkiem Moszczeńskim, podkomorzym inowrocławskim, zostali powołani jako komisarze królewscy w sporze między urzędnikami samborskich kopalni soli a składem solnym w Dybowie. Prace komisji przeciągnęły się aż do połowy 1730 r., która w tym czasie zbierała się kilkakrotnie³⁹.

Na 25 sierpnia 1730 r. zwołany został sejmik partykularny do Kowalewa, na którym nie pojawili się senatorowie i zdaje się, że to Bajerski prowadził obrady, których głównym tematem była sprawa indygenatu⁴⁰. Siłą rzeczy stawiał się również na odbywającym się trzy dni później (28 sierpnia) sejmiku generalnym w Grudziądzu. Został wówczas wybrany na jednego z posłów z ziemi chełmińskiej na sejm grodzieński. Byłoby to pierwsze potwierdzenie chęci uczestnictwa Bajerskiego w sejmie. Na liście znalazł się także jego syn Michał, który prawdopodobnie był przygotowywany

³⁵ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Akta miasta Nowego, 96, s. 21, 22.

³⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Metryka Koronna, S 21, s. 42 (k. 21v).

³⁷ APTor, AmChełmży 14, s. 286–288 i nast.

³⁸ Ibidem, k. 205–207.

³⁹ APPoz, BydGr 87, k. 255v–256v.

⁴⁰ APTor, ASzczan 249, s. 167.

przez ojca do działalności publicznej⁴¹. Generał grudziądzki rozpatrywał też konieczność powołania komisji do rewizji Archiwum Stanów Pruskich. Pierwotnie ustalono, że do składu komisji wejdą podwojewodzi chełmiński Jakub Działyński, ławnik chełmiński Wiktor Bagniewski, sędzia malborski Bagniewski, ławnicy malborscy Zembowski i Pawłowski oraz Kliński, Czapski, Jan Kitnowski i Pawłowski. Komisja miała asystować przy rewizji archiwum przeprowadzanej przez radę toruńską⁴². Zdaje się, że nie wszyscy z województwa chełmińskiego zgodzili się pełnić tę funkcję i ostatecznie dokonano reasumpcji uchwały, wymieniając Jakuba Działyńskiego na sędziego michałowskiego (Franciszka Bajerskiego), podwojewodzkiego chełmińskiego (Franciszka Piwnickiego) i Działowskiego. Pozostali wybrani komisarze pozostali bez zmian⁴³.

Miesiąc po sejmiku, 19 września, Bajerski pojawił się w sądzie grodzkim w Kowalewie z protestacją przeciwko Jakubowi Wedemayerowi, sekretarzowi toruńskiemu, i całemu magistratowi, którym zarzucił umyślne manipulacje w sporządzaniu instrukcji poselskiej na sejm grodzieński, gdzie miał być posłem⁴⁴. Wystąpienie to raczej nie miało związku z powołaniem go na komisarza, niemniej nie wróżyło spokojnego przebiegu samej rewizji archiwum. W początkach stycznia 1731 r. w Toruniu pojawiła się tylko część komisarzy w osobach Franciszka Bajerskiego, sędziego michałowskiego, Jana Kitnowskiego, chorążego pomorskiego, i Franciszka Piwnickiego, podwojewodzkiego chełmińskiego. Przez konflikt z sekretarzem Wedemayerem nabrała też zapewne antytoruńskiego charakteru, o czym ostrzeżona została rada miasta przez ławnika chełmińskiego Kossowskiego. Sam konflikt – jeśli do niego doszło – nie dotyczył jednak sposobu przeprowadzanej rewizji, ale opłat za kwatery w Toruniu dla członków komisji, od których miałyby być uzależnione stanowisko komisarzy⁴⁵.

⁴¹ APTor, AmT Kat. II, VII-48, k. 54, 220, 271; APTor, ASzczan 249, s. 176.

⁴² I. Janosz-Biskupowa, *Archiwum Ziemi Pruskiej. Studium archiwoznawcze*, „Roczniki TNT” 1974, R. 77, z. 3, s. 98.

⁴³ Archiwum Państwowe w Gdańsku, 300, R/Ee, 12, s. 635–636: „Laudum reassumptionis laudorum revisionis Archivi Thorunensis”.

⁴⁴ APTor, AmT Kat. II, VII-48, k. 215; S. Achremczyk, *Życie sejmikowe...*, s. 164.

⁴⁵ I. Janosz-Biskupowa, op. cit., s. 98.

Zadziwiające jest, że przez cały ten okres od momentu przejścia dóbr przez Bajerskiego nie znajdujemy śladów jego działalności gospodarczej. Oczywiście powodem może być wspomniany brak źródeł, ale zapewne nie tylko. Jeżeli głównym i jedynym majątkiem Bajerskiego było Przesmno, to nie podlegało ono dzierżawie i zastawom. Nie powstawała w związku z tym typowa w takim przypadku dokumentacja: umowy dzierżawy, zastawu, in-tromisje w dobra, inwentarze poprzedzające i kończące okres dzierżawy, sprawozdania administratorów majątku, wykazy przychodów i rozchodów. Ich śladów nie znaleźlibyśmy więc w księgach sądów grodzkich, ziemskich i ławniczych. Wszystko wskazuje również na to, że Bajerski oraz jego sąsiedzi byli wyjątkowo spokojni. Nie prowadzono procesów granicznych, nie odnotowano incydentów napaści na szlachtę i poddanych. To sprawia, że nie mamy żadnych informacji o jego życiu jako ziemianinie. Sporadycznie tylko spotykamy go np. jako świadka na chrzcie Anny Rozalii Radowickiej, córki Świętosława w Ryńsku w 1716 r., czy chrzestnego Ewy Joanny Czapskiej, córki Macieja i Marianny Ludwiki z Wiesiołowskich w 1727 r.⁴⁶ On też w 1720 r. sporządził inwentarz ruchomości po śmierci kasztelana gdańskiego Waleriana Kruszyńskiego⁴⁷.

Nie znamy dokładnej daty śmierci Franciszka Józefa Bajerskiego. Jeszcze w sierpniu 1732 r. wykazywał sporą aktywność na arenie publicznej; 13 sierpnia przed kowalewskim sądem ławniczym wraz z 11 innymi szlachcicami ziemi chełmińskiej podpisał się pod protestem w sprawie elekcji pisarza ziemskiego kowalewskiego i sądowych grodu. Tegoż samego dnia, jako syndyk bernardynów toruńskich, protestował przeciwko magistratowi i mieszczanom toruńskim z powodu zablokowania zbioru owoców w podtoruńskim ogrodzie, na które zakonnicy mieli zezwolenie mieszczanina Gotfryda Bekiera⁴⁸; 21 października natomiast przeciwko niemu jako sędziemu i innym ławnikom ziemskim michałowskim oraz przeciwko pisarzowi ziemskiemu chełmińskiemu Kazimierzowi Piwnickiemu protestował Michał Paprocki, dziedzic Chełmonia, za wszczęte przez nich czynności

⁴⁶ ADTor, Parafia Ryńsk, AA-001, k. 33v; ADTor, Parafia Boluminek, AA-001, s. 157.

⁴⁷ APTor, ASzan 35, s. 445–449.

⁴⁸ APTor, AmKowalewa 10, k. 17–18.

sądowe w majątku z inicjatywy Elzanowskich⁴⁹. Mogłoby się wydawać, że wówczas – 21 października – Bajerski jeszcze żył, choć nie wiadomo, kiedy samo zajście w Chelmoniu się wydarzyło. Aczkolwiek sejmik generalny w Malborku odbyty 18 sierpnia rozpatrywał m.in. sprawę konfliktu urzędników ziemskich Bajerskiego, Kazimierza Piwnickiego i innych z Toruniem. W tym protokole nazwisko sędziego michałowskiego było podkreślone i nad nim postawiony został krzyżyk, co niewątpliwie oznaczało jego śmierć⁵⁰. Sam krzyżyk mógł powstać jednak nieco później, przy sprawdzaniu protokołu. Można przyjąć, że sędzia ziemski michałowski zmarł niedługo po 13 sierpnia i z całą pewnością przed końcem 1732 r. Śmierć była prawdopodobnie dość niespodziewana, zważywszy jego aktywność w okresie ją poprzedzającym, tym bardziej że nastąpiła dopiero w 48. roku jego życia.

Okoliczności powstania inwentarza i jego zawartość

Mogłoby się zdawać, że inwentarz spisany na polecenie wdowy po Franciszku Bajerskim – Lukrecji z Bagniewskich – jest typowym inwentarzem pośmiertnym, wykonanym w celu zinwentaryzowania ruchomości na potrzeby przyszłego podziału majątku między spadkobierców. Analiza dokumentów z tego okresu wskazuje jednak na inny powód. Dokładnie w dniu sporządzenia inwentarza, również w Przesmnie, dobrach Bajerskich, Lukrecja wraz synami Michałem i Kazimierzem Bajerskimi zawarli kontrakt zastawny tego majątku z Franciszkiem Ciborskim opiewający na kwotę 36 000 flor.⁵¹ Nawet jeśli sędzia michałowski w miarę rozsądnie zarządzał majątkiem i nie pozostawił znaczących długów, to w najbliższej przyszłości wdowa musiała uposażyć dorastających już synów i prawdopodobnie to było powodem zastawienia głównej siedziby rodziny. Nie znamy dokładnych postanowień kontraktu zastawnego, wiemy jednak, że jednym ze zobowiązań Ciborskiego było spłacenie niektórych wierzycieli Bajerskiego.

⁴⁹ Ibidem, k. 260–261v.

⁵⁰ APTor, AmT Kat II, VII-49, s. 12.

⁵¹ APTor, AmKowalewa 10, k. 328v.

Już w czerwcu tego roku wypłacił (potrącając sobie z ogólnej kwoty zastawu) 5000 flor. Mariannie z Piwnickich Mostowskiej, córce podwojewodziego chełmińskiego Konstantego Kazimierza i żonie Stanisława Mostowskiego, sędziogo ziemskiego zawkrzeńskiego. Sumę tę Franciszek Bajerski zapisał jej jeszcze w 1721 r. jako jej posag⁵². Wkrótce też, na mocy powyższej umowy zastawnej, wypłacił wdowie 18 000 flor., a braciom Bajerskim, synom sędziogo, kolejne 12 000 flor.⁵³

Nie ulega więc wątpliwości, że inwentarz powstał na potrzeby kontraktu zastawnego Przesmna i został sporządzony być może dlatego, by zabezpieczyć ruchomości znajdujące się w majątku przed ich rozgrabieniem, rozproszaniem lub wyprzedaniem. Istotą zastawu było przecież wydobycie przez osobę go obejmującą maksymalnego dochodu z przejmowanej masy w możliwie najkrótszym czasie, by w dalszej kolejności czerpać już z niej czysty zysk. Dowodzi to również tego, że Bajerscy opuszczali Przesmno niemal natychmiast i być może nie mieli okazji i możliwości zorganizowania transportu ruchomości do nowego miejsca pobytu. Nie wiemy, czy opisane wyposażenie dworu pozostało w nim i służyło nowemu posesorowi, czy archiwum, bibliotekę i cenniejsze przedmioty w bliżej nieokreślonym czasie Bajerscy odzyskali.

Inwentarz sporządzały cztery osoby, wdowa Lukrecja z Bagniewskich Bajerska, Franciszek Trebnic, Wawrzyniec Ludwik Działowski, ławnicy ziemscy michałowscy, którzy nadzorowali i być może podawali do spisu kolejne przedmioty, oraz Franciszek Ciborski, który fizycznie go spisywał. Jego podpis jest zgodny z charakterem pisma całego inwentarza. Ławnicy michałowscy, a w szczególności Trebnic, byli wypróbowanymi i stałymi współpracownikami zmarłego podczas większości jego czynności urzędniczych jako sędziogo michałowskiego. Ciborski, późniejszy ławnik ziemski chełmiński⁵⁴, był tym, który według akt powstałych wokół inwentarza miał przejąć w zastaw Przesmno. Wszyscy byli więc zainteresowani jak najdokładniejszym jego sporządzeniem, choć efekt może pozostawiać wiele do życzenia. Niewątpliwie spis powstawał w ten sposób, że ławnicy i być

⁵² Ibidem, k. 353v.

⁵³ Ibidem, k. 367–368.

⁵⁴ UPKr, nr 188.

może nawet Bajerska dyktowali Ciborskiemu poszczególne pozycje, a ten je skrzątnie notował. Spis „ze słuchu” miał jednak w tym wypadku opłakane skutki. O ile bowiem Ciborski jeszcze w miarę poprawnie odnotowywał nazwy własne w postaci nazwisk i miejscowości, które niewątpliwie znał jako tubylec, o tyle – jak dowodzi tego inwentarz – nie miał chyba większego pojęcia o literaturze. Prawie żadna z pozycji z księgozbioru ujętego w inwentarzu Bajerskiego nie została zanotowana poprawnie, tytuły były podawane w formie niepełnej, nazwiska autorów silnie zniekształcone. Niewątpliwie zdradza to pośpiech w jego spisowywaniu i chęć zakończenia prac nad nim w możliwe najkrótszym czasie.

Inwentarz dzieli się wyraźnie na trzy części. Pierwszą część wypełnia dość ogólny sumariusz dokumentów archiwum Bajerskich. Dowiadujemy się z niego, że na archiwum składało się łącznie 37 numerowanych fascykułów – ułożonych rzeczowo grup dokumentów powiązanych w paczki lub owiniętych papierem. Analiza ich zawartości nie była łatwa. Żaden z fascykułów nie zawierał informacji, z jakiego okresu pochodzą akta. Można się tylko domyślać, że archiwum sięgało najprawdopodobniej do piątego pokolenia rodziny, a więc najstarsze dokumenty mogły sięgać pierwszej połowy XVII w.

Spis dokumentów otwiera fascykuł z kwitami dłużnymi i korespondencją Mikołaja Bajerskiego – ojca sędziego michałowskiego, jednak większość fascykułów poświęcona dobrom i procesom o nie dotyczy dwóch posiadłości: Przesmna i Zyglądu (dziś Żyglądu).

Przesmno, a w zasadzie jego część znajdowała się w rękach Bajerskich już w drugiej połowie XVI w. Rejestr kontrybucyjny z 1570 r. wykazał, że jednym z właścicieli wsi posiadającym 5 włók gruntu był Mikołaj Bajerski (obok Prześnińskiego i Płachawskiej), niewątpliwie syn sędziego ziemskiego chełmińskiego Michała, który w tym czasie posiadał 28 włók w dziedzicznych Bajerzu i Linde⁵⁵. Być może Bajerscy utrzymali Przesmno do początków XVII w. W 1606 r. Stanisław Bajerski, zapewne wnuk Mikołaja i pan części Zyglądu, zawierał ugodę z sąsiadem Mikołajem Trzebskim

⁵⁵ *Źródła dziejowe*, t. 23: *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*; t. 12: *Prusy Królewskie*, wyd. I. T. Baranowski, Warszawa 1911, s. 29, 47.

z Zyglądu właśnie w tym majątku⁵⁶. Jednak z całą pewnością nie było Bajerskich w Przesmnie w 1641 r., gdy sporządzano wizytację dekanatu chełmyńskiego. Jako właściciele odnotowano wówczas Jerzego Trebnica, Szczęsnego Raciniewskiego i Prześnińskiego (Przeczmieński)⁵⁷. Wieś nadal więc była podzielona na części, jednak kolejna wizytacja, tym razem już całego biskupstwa, z 1647 r. wymieniła tylko jednego dziedzica wsi – Trebnica⁵⁸. Obecność Trebniców w Przesmnie sięgała niewiele wcześniej, bo 1625 r. Wówczas prawa do zapewne części wsi uzyskała Marancja z Machwiców, żona Franciszka Trebnica, ojca wspomnianego w wizytacji 1641 r. Jerzego⁵⁹. Jako panowie na Przesmnie pisali się również w 1664 r. synowie Jerzego: Andrzej, Jan i Ludwik⁶⁰. Wydaje się, że Bajerscy do Przesmna wrócili dopiero w latach 80. XVII w. w osobie Aleksandra Bajerskiego. Panem Bajerza (i Zyglądu) pisał się on dowodnie w 1685 r.⁶¹ Aleksander zmarł zapewne kilka lat później (po 1688 r.), jednak na dobrach pozostała wdowa po nim, Marianna Kruszewska, którą spotykamy tu jeszcze w 1713 r. Proces o pożyczone przez nią 9000 zł prowadzili z magistratem toruńskim jej wnukowie Franciszek Józef i Aleksander Bajerscy (zob. facykuł 32 w inwentarzu), którzy już w 1709 r. przejęli od babki Przesmno, a następnie zawarli między sobą umowę podziału dóbr, w wyniku której prawdopodobnie jedynym dziedzicem majątku został Franciszek Józef, późniejszy sędzia ziemski michałowski⁶².

Podobnie kształtują się związki Bajerskich z Zyglądem, które sięgają końca XVI w. Około 1597 r. doszło do małżeństwa Stanisława Bajerskiego, syna Marka z Bajerza i Anny Wolskiej, z Anną Stynwacką, prawdopodobnie córką Jakuba, dziedzica Zyglądu, i Heleny Głuchowskiej. Stynwacka wniosła mu w posagu część wsi⁶³. Od tej chwili Stanisław pisał się jako dziedzic części Zyglądu, chociaż musiał posiadać jeszcze jakieś inne dobra – np. Prze-

⁵⁶ APTor, AmChełmży 8, s. 38.

⁵⁷ Archiwum Diecezjalne w Pelplinie (dalej: ADPełp), C-14, k. 5v.

⁵⁸ ADPełp, C-16, k. 3.

⁵⁹ APTor, AmChełmży 10, s. 184.

⁶⁰ APTor, ASzczan 33, s. 21–32.

⁶¹ APTor, AmChełmży 12, s. 170.

⁶² APTor, AmT Kat. II, Luzy, 8717, s. 216; APTor, AmChełmży 12, s. 438–439.

⁶³ APTor, AmChełmży 5, s. 39–45.

smno – gdyż w 1614 r. był w stanie zastawić i na jakiś czas opuścić Zygląd⁶⁴. Panem części Zyglądu pozostał jednak niewątpliwie do swej śmierci (zmarł po 1625 r.)⁶⁵. Z tego czasu pochodzą na pewno odnotowane w sumariuszu „procesy zyglądzkie” ze Skalskimi, którzy zastawili część Zyglądu Bajerskiemu i nie wywiązali się ze spłaty zastawu⁶⁶. Nie ma śladów, by Stanisław pozostawił po sobie jakieś potomstwo, jednak prawie pół wieku później, jak wskazuje wizytacja biskupa Olszowskiego z 1672 r., na jednej z części Zyglądu – obok Skalskiego i Orłowskiego – siedział Franciszek Bajerski⁶⁷ (zmarł po 1685 r.), z pewnością syn Stanisława, burgrabiego chełmińskiego, i Agnieszki Jaykowskiej. Trudno zakładać, że istniała ciągłość własności Bajerskich w tej wsi, gdyż rejestr pogłównego z 1662 r. odnotował tu tylko dwóch posesorów: Nowowieyskiego i Modzelewskiego⁶⁸. Bajerze upatrzył sobie również stryj tegoż Franciszka – Aleksander, nabywszy tu w 1681 r. część od Rozalii z Rutkowskich Paprockiej⁶⁹. Być może odkupił też część od bratanka, który w 1685 r. sam nie tytułował się już dziedzicem w Zyglądzie, panem Przesmna i Zyglądu nazwano natomiast stryja⁷⁰. Po śmierci Aleksandra dobra mogły przejść na syna Mikołaja, choć równie prawdopodobne jest, że wdowa Kruszewska pozbyła się ich lub wydzierżawiła, sama siedząc co najmniej do 1713 r. w Przesmnie jako pani oprawna. Wnukowie jej (synowie Mikołaja) Franciszek Józef i Aleksander osiągnęli pełnoletniość ok. 1709 r. i wówczas doszło między nimi do podziału dóbr. Nie zachowała się treść samej umowy i znamy ją tylko z ogólnej roboracji w chełmińskiej księdze ławniczej. Przedmiotem jej z całą pewnością było Przesmno, ale czy również Zygląd?⁷¹ Po umowie Aleksander, towarzysz chorągwi pan-cernej wojewody chełmińskiego, przeniósł się do Wielkopolski, gdzie już w 1710 r. wziął w zastaw kilka wsi w powiecie konińskim i w województwie

⁶⁴ APTor, AmChelmży 8, s. 946–950.

⁶⁵ APTor, AmChelmży 10, s. 55.

⁶⁶ Ibidem, s. 145.

⁶⁷ *Visitationes episcopatus culmensis Andrea Olszowski culmensi et Pomesaniae episcopo A. 1667–72 factae*, wyd. B. Czapla, „Fontes TNT”, nr 6, Toruń 1902, s. 46.

⁶⁸ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Dz. I-52, k. 9v.

⁶⁹ APTor, AmKowalewa 9, k. 49v.

⁷⁰ APTor, AmChelmży 12, s. 170.

⁷¹ Ibidem, s. 438–439.

sieradzkim od Andrzeja Radolińskiego⁷² i ostatecznie tu osiadł. Tymczasem Franciszek Józef, jeszcze w 1709 r., dwa miesiące po umowie podziału dóbr z bratem spisywał kontrakt małżeński z Marcinem Bagniewskim o rękę jego córki Lukrecji⁷³. Również treści tej umowy nie znamy, wiadomo jednak, że Bagniewski, spisując w 1715 r. swój testament, wydawał także dyspozycje w sprawie Zyglądu jako swoich dóbr dziedzicznych⁷⁴. Skąpość źródeł nie pozwoliła na stwierdzenie, czy Zygląd powrócił do Bajerskich jeszcze za życia Franciszka Józefa, sędziego ziemskiego michałowskiego, czy dopiero po jego śmierci.

Kolejna grupa akt dotyczy dóbr Ostromecka i Izbic oraz umów i procesów ze Dorpowskimi, Jawoszami i Głuchowskimi. Prawdopodobnie wszystkie one odnoszą się do kilkunastu lat działalności zmarłego po 1699 r. Mikołaja Bajerskiego, syna Aleksandra i ojca Franciszka Józefa. Dopóki żył Aleksander, Mikołaj próbował kariery wojskowej jako towarzysz w wojskach wojewody wołyńskiego. Z takim tytułem spotykamy go w 1683 r., choć prawdopodobnie był to już koniec jego działalności na tym polu⁷⁵. W tym roku poślubił Elżbietę Ostrowską, wdowę po Janie Dorpowskim z Krowiczyna, która posiadała prawa do Ostromecka⁷⁶, a wkrótce potem rozpoczął wzorem ojca aktywną działalność polityczną w ziemi chełmińskiej. Zdaje się, że dobra żony: Ostromecko wraz ze Strzelcami, były główną siedzibą Mikołaja Bajerskiego do jego śmierci. Ostrowska z pierwszego małżeństwa miała jednak trzech synów, którzy właśnie dorastali, gdy matka ponownie wychodziła za mąż, i wkrótce Bajerski i ich musiał uwzględnić w planach administrowania dobrami małżonki. Kontakty z Jawoszami i Głuchowskimi Mikołaja Bajerskiego i być może jego synów wynikały ze związków małżeńskich jego siostry Elżbiety, która wpięrow poślubiła Waleriana Głuchowskiego z Sarnowa, a po jego śmierci ok. 1684 r. ponownie wyszła za Stanisława Jawosza⁷⁷. Sumariusz sugeruje również, że po śmierci

⁷² TD – Grodzkie i ziemskie > Konin; 12135 (Nr. 73).

⁷³ APTor, AmChełmży 12, s. 439.

⁷⁴ *Testamenty szlachty Prus Królewskich z XVIII wieku*, oprac. i wyd. W. Nowosad, J. Kowalkowski, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016, s. 146.

⁷⁵ APByd, Akta miasta Chojnic 135, s. 117.

⁷⁶ APPoz, BydGr 59, k. 34v; T. Garczyński, op. cit., s. 93–94.

⁷⁷ APPoz, BydGr 59, k. 306, APTor, AmKowalewa 8, s. 15.

rodziców to Jawoszowie wujostwo byli opiekunami młodych Franciszka Józefa i Aleksandra Bajerskich.

Niestety nie wszystkie grupy dokumentów udało się umieścić w czasie i powiązać z kolejnymi przedstawicielami rodziny lub osobami spokrewnionymi. Nieznane są związki np. z Kossowskimi, Tokarskimi czy Kleparskimi. Trudno też stwierdzić, w którym momencie Bajerscy siedzieli w Stablewicach czy Orłowie. Możliwe jest, że niektóre z tych fascykułów obejmują akta nie tyle samych Bajerskich, ile rodzin z nimi spokrewnionych oraz należących do nich dóbr.

Część druga inwentarza – niewątpliwie najbardziej interesująca – to spis księgozbioru Franciszka Józefa Bajerskiego. Obejmuje on łącznie 110 pozycji spisanych w dość przypadkowej kolejności. Jedyne kryterium, które zostało zastosowane, odnosi się do formatów książek. A więc pierwsze spisane zostały książki w rozmiarze „in folio”, następnie „in quarto” i w dalszej części pozostałe. Układ i kolejność pozycji w spisie jest prawdopodobnie dziełem spisujących inwentarz.

Pomijając formaty ksiąg, należy zauważyć, że kolekcja Bajerskiego składała się z kilku wyraźnych grup. Pierwszą z nich będą dzieła literackie klasyków starożytności i średniowiecza. Znajdziemy w niej dzieła Cycerona, Tacyta, Justyniana, Owidiusza, Horacego, Liwiusza, Swetoniusza, Wergiliusza czy Petrarcki. Część z nich ma również walor dzieł historycznych, prawniczych i filozoficznych, mogłyby więc być one z powodzeniem zaliczone również do innych grup.

Dwie kolejne grupy, największe w całym księgozbiornie, to właśnie dzieła o charakterze historycznym i prawniczym. Znalazły się tu pozycje ogólne, jak *Historiae Rerum Polonicarum* Salomona Neugebauera, fantastyczne, choć wówczas traktowane zupełnie poważnie, *Lechia Ducum et Regum Poloniae*, lecz przeważały wydawnictwa tematyczne, jak *Trybunał główny koronny...* Lisieckiego, czy wprost o charakterze źródłowym, jak konstytucje sejmowe niektórych sejmów, kilka dzieł poświęconych prawu chełmińskiemu, w tym korekturze pruskiej. Ta część kolekcji wskazuje, że jej właściciel (lub kolejni właściciele) żywo interesował się działalnością publiczną, aktywnie w niej uczestniczył i korzystał z biblioteki jako narzędzia i pomocy w debatach sejmikowych. Te warunki spełniali trzech kolejni przedstawiciele rodziny, poczynając od Aleksandra Bajerskiego – dziadka,

przez Mikołaja – ojca, na Franciszku Józefie kończąc. Niewykluczone więc, że bibliotekę gromadziły i kształtowały te trzy pokolenia. W wypadku Franciszka dochodzi jeszcze jego działalność sądownicza jako przewodniczącego sądu ziemskiego michałowskiego, która była być może powodem uzupełnienia biblioteki o znaczną liczbę pozycji *stricte* prawniczych ze szczególnych uwzględnieniem prawa obowiązującego w Prusach Królewskich.

Kolejną grupę książek tworzyły podręczniki do nauki języków, słowniki oraz pozycje o charakterze encyklopedycznym, naukowym i popularnonaukowym. Znalazły się tu więc *Wokabuły, Grammatica Germanicae linguae*, wielojęzyczny słownik Kalepina, praca *De Geometria et astronomia* prawdopodobnie autorstwa Goezego, dzieło medyczne opisujące ciało ludzkie *De medicina et statu corporis humani*, podręcznik medyczny *Vademecum medicum* czy będący symbolem epoki traktat z zakresu geografii fizycznej i meteorologii *Meteorologia curiosa* Tylkowskiego. Wydaje się, że do tej grupy należy też włączyć opis podróży Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła do Ziemi Świętej.

Niewielką grupę tworzyły pozycje religijne. Obok Biblii znalazły się tu żywot błogosławionego Vincenta a Paulo, dzieje obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej czy *Vox Clamantis in Deserto* Otrembusa. Nie był to zbiór obszerny i wyraźnie widać, że tematyka ta nie zajmowała właściciela biblioteki w sposób szczególny.

Kolekcję uzupełniały panegiryki oraz dwa zbiory bliżej nieokreślonych listów polskich. Być może były to pozycje o charakterze sylwicznym, w których zebrano spisane ręcznie co ciekawsze pisma i listy znaczących postaci ze świata polityki.

To w rzeczywistości biblioteka naukowa, której właścicielem był aktywny działacz polityczny, człowiek ciekawy świata, o otwartym umyśle.

Równie interesujące jak pozycje, które znalazły się w katalogu, są te, których tu nie widzimy. Właściciel nie posiadał ani jednej książki o prowadzeniu gospodarstwa czy zielników. Czyżby Bajerski w ogóle nie interesował się uprawą ziemi, czy może uznał, że wiedza, którą posiadał, jest wystarczająca w tej materii i nie ma powodu, by ją poszerzać? Księgozbiór nie zawierał również ani jednej pozycji heraldycznej. Raczej niemożliwe byłoby, żeby Bajerski znał i nabył wydaną w 1728 r., czyli na cztery lata przed śmiercią, *Koronę polską*... Niesieckiego, ale niewątpliwie miał świadomość istnienia

rękopiśmiennego herbarza Jana Karola Dachnowskiego opisującego szlachtę Prus Królewskich czy chociażby *Orbis Polonus*... Szymona Okolskiego.

Trzecia część inwentarza jest już jak najbardziej typowym przykładem spisu majątku sporządzanego przy rozmaitych okazjach: umowie kupna-sprzedaży, dzierżawy, zastawu, a nawet spisu pośmiertnego. Składa się z trzech części: opisu ruchomości znajdujących się we dworze, spisu inwentarza żywego oraz wykazu narzędzi i przedmiotów żelaznych używanych w gospodarstwie. Listę zamyka spis wyposażenia kuźni.

Wykaz rzeczy ruchomych został opracowany według typowego schematu. W pierwszej kolejności spisane zostały przedmioty najcenniejsze, a więc srebra, zarówno użytkowe, jak i biżuteria. Opis jest dość szczegółowy, lecz niewątpliwie pośpieszny, bez szacowania wartości poszczególnych przedmiotów. W dalszej kolejności opisane jest uzbrojenie i rzędy końskie. Bajerski posiadał karabelę, dwa pałasze i szablę, z czego karabela i pałasze miały charakter paradny, dekoracyjny i tylko sama szabla miała jakąś wartość bojową. Prócz broni białej posiadał również dwie pary pistoletów, trzy fuzje i dwa muszkiety.

Następnie odnotowano przedmioty cynowe, mosiężne i drobne żelazne, meble drewniane (w tym szafę na książki, która mieściła księgozbiór), kobierce i pawilony, i w końcu odzież. Franciszek Józef Bajerski nosił się niewątpliwie „po polsku”. Posiadał dwa kontusze z dodatkami, żupan, trzy pasy zapewne kontuszowe oraz kołpak soboli na głowę. Nie był to prawdopodobnie spis kompletny. Zabrakło w nim strojów codziennych, bielizny i obuwia, ale te elementy stroju być może zostały rozdysponowane już wcześniej między synów zmarłego, do inwentarza zaś podano tylko te być może najbardziej wartościowe lub te, co do których nie było wcześniejszych dyspozycji.

Jednak niewątpliwie najbardziej intrygującym fragmentem tej części inwentarza jest ostatnia pozycja w spisie ruchomości: „Obraz św. Franciszka malowany na morze[s] ze srebrną tresą 1”. Raczej nie chodziło o obraz świętego malowany na ścianie – fresk? Bardziej prawdopodobny jest malunek na specjalnie plecionym jedwabiu dającym efekt zbliżony wyglądem do słoików drewna – desień mory właśnie.

Spis inwentarza żywego i wykaz przedmiotów żelaznych wraz z kuźnią doskonale obrazuje zaplecze gospodarcze dworu szlachcica

średniozamożnego w Prusach Królewskich, którego podstawą utrzymania (mimo aspiracji politycznych) była gospodarka rolna. Wyraża się to w liczbie trzymanyh wołów i koni roboczych niezbędnych w pracach na polu i w transporcie oraz krów i świń. Podstawą jednak tego majątku była hodowla owiec i stado liczące ponad 500 sztuk. Wykaz sprzętów żelaznych wskazuje na duży, może całkowity, stopień samowystarczalności majątku, jeśli chodzi o narzędzia i transport, a sprzęt kowalski na możliwość ich naprawy lub wytworzenia nowych, które uległy zniszczeniu.

Inwentarz ruchomości dworu w Przesmnie*

Przesmno, 23 II 1733

Oryg. APTor, AmKowalewa 10, k. 359–363v

[k. 359] Inwentarz uczyniony przez WJMc Panią Lukrecyję z Bagniewskich Bajerską, sędzinę ziemską michałowską, niegdy śp. WJMci Pana Franciszka Bajerskiego, sędziego ziemskiego michałowskiego małżonkę, pozostałą wdowę, wszelkich rzeczy ruchomych, sprzętów domowych i gospodarskich, tudzież żyjącego inwentarza wszelkiego rodzaju. Który inwentarz spisany przez WIchMc Panów sądowych ziemskich michałowskich niżej wyrażonych

Konnotacja papierów i wszelkich dokumentów do fortuny IchMc Panów pozostałych sukcesorów należących

Et 1mo. Fasciculus 1mus, w którym karty i kwity z długów pozostałych po niegdy JMci Panu Mikołaju Bajerskim, także tam listy różne.

Fasciculus 2dus, w którym papiery ad haereditatem bonorum Przesmna należą, to jest między Panami Trebnicami i Jaranowskimi.

* Przygotowując edycję, posłużono się instrukcją wydawniczą dla źródeł nowożytnych: *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

Fasciculus 3tius, w którym papiery różne i processa zyglądzkie IchMc Panów Bajerskich i Skalskich.

Fasciculus 4tus, w którym papiery i processa IchMc Panów Bajerskich z IchMc Panami Jaranowskiemi, Trebnicami i innemi.

Fasciculus 5tus, w którym papiery ad haereditatem Przesmna należą z Panami Jaranowskiemi, Kosowskiemi, Trebnicami.

Fasciculus 6tus, w którym papiery do Przesmna należące z Panem Radowickim, Trebnicami, Kosowskiemi i kwit Pana Waleriana Przesmińskiego z pewnej pretensyi i procesu.

Fasciculus 7mus, w którym kwity kościoła grzywińskiego⁷⁸ i proces.

Fasciculus 8vus, w którym papiery alias proces ratione Ostromecka i Izbic Pana Dorpowskiego, Bajerskiego, Płaskowskich, księdza Siemiątkowskiego.

Fasciculus 9nus, w którym proces ratione arendy Stablewic i kwit tandem z pretensyi JMci Panu Bajerskiemu służący.

Fasciculus 10mus, w którym papiery zygląckie z Panami Skalskiemi, Kleparskiemi, Tokarskiemi i listy różne.

Fasciculus 11mus, papiery alias proces pewny części Bolimina⁷⁹ z Panami Kęsicickimi, Elzanowskiemi i Piwnickim.

Fasciculus 12mus, w którym proces, różne prawa Zygląda z Panem Skalskim.

Fasciculus 13tius, w którym proces z Panami Chrczanem [?] et actus publici, lauda et abiurata wsi niektórych i Przesmna.

Fasciculus 14tus, w którym papiery do Gzyna⁸⁰ należące i dekreta trybunalskie tamże.

Fasciculus 15tus, w którym papiery do Warszewic należące z Panami Niegorskiemi.

Fasciculus 16tus, w którym papiery Panów Głuchowskich, Ciecholewskich, Bonisławskich i proces, i kwity niektóre in personam JMci Pana Bajerskiego.

⁷⁸ Kościół w Grzywnie, powiat toruński, województwo kujawsko-pomorskie.

⁷⁹ Bolimin, powiat bydgoski, województwo kujawsko-pomorskie.

⁸⁰ Gzin, powiat bydgoski, województwo kujawsko-pomorskie.

[k. 359v] Fasciculus 17mus, w którym kwity z placononego[s] części kościołowi kowalewskiemu od JMci Pana Bajerskiego należącego.

Fasciculus 18, w którym kwity Panów Radowickich z prowizyi.

Fasciculus 19, w którym kwity poborowe różne.

Fasciculus 20, w którym papiery i proces IchM Panów Głuchowskich, Jawoszów i Bajerskich ratione dóbr Osieczka⁸¹.

Fasciculus 21, w którym kwity Panów Jawoszów, Dobrskich ratione kamienicy przy sporach w Toruniu.

Fasciculus 22, w którym papiery i procesa i różne zapisy ratione dóbr Przesmna i Orłowa między IMci Panami Bajerskimi, Trebnicami, Jawoszami i Miśłkowskimi⁸² i innemi.

Fasciculus 23, w którym proces z Ich[M] Panami Karłowskiemi, Pałęckiemi ratione violentiarum.

Fasciculus 24, w którym kwity ręcz[n]e i listy różne do Zygląda należące.

Fasciculus 25, w którym papiery do Zygląda należące, tudzież procesa z Panami Skalskiemi.

Fasciculus 26, w którym papiery do Przesmna należące, alias proces z Panami Radowickiemi i Bromierskiemi.

Fasciculus 27, w którym papiery z JMci Panem Naramowskim, alias proces et ius petendi na sumę 4332 zł pol.

Fasciculis 28, w którym papiery do Przesmna należące z Panami Glińskimi.

Fasciculus 29, w którym papiery z Panami Radoszewskimi.

Fasciculus 30, w którym kwit JMci Pana Aleksandra Wolskiego i list przy tym tegoż in rem JMci Pana Bajerskiego sędziego michałowskiego.

Fasciculus 31, w którym kwity różne z prowizji i półrocznej płacy Zalnierskie[go].

Fasciculus 32, w którym inscriptio miasta Torunia na sumę 9000 bo-nae monetae i proces o nią, także zapis PP Elzanowskich autentyczny na sumę zł 300 takowej monety.

Fasciculus 33, w którym kwity z punktualnej płacy i poborowe.

⁸¹ Osieczek, powiat wąbrzeski, województwo kujawsko-pomorskie.

⁸² Zapewne chodzi o rodzinę Mysłakowskich (Mysłkowskich).

Fasciculus 34, w którym papiery, to jest transakcja z babką śp. Ich[M] Panów Bajerskich, dział między temi bracią i kontrakt małżeński JMci Pana śp. sędziego michałowskiego⁸³ i niektóre papiery do Izbic należące.

Fasciculus 35, w którym protestacje niektóre IchM Panów Bajerskich braci między sobą i przeciwko Jawoszków opiekunów, tudzież kwit pewny JMci Pana Łosia i Meldzińskiego.

Fasciculus 36, w którym różne papiery mniej potrzebne do fortuny IchMc Panów Bajerskich.

Fasciculus 37, w którym różne dokumenta do dóbr Przesmna i Zygłąda należące, tudzież kondemnata na Chanie, mieszczaninie toruńskim, rezygnacje różne.

[k. 360]

Konnotacja ksiąg

1mo in folio Francisci Petrarhae opera

2do in folio Nicolai Radziwił peregrynacją⁸⁴

3tio in folio Promptarium statutarum Scerbic⁸⁵

4to in folio Joannis Szneidevini Comentarii⁸⁶

5to in folio Ciceronis Tomus Secundus

⁸³ Te wszystkie umowy i kontrakty były zawierane w 1709 r. Obok oryginałów umów fascykuł obejmował zapewne również oblaty i roboracje dokumentów w okolicznych sądach oraz intromisje w dobra.

⁸⁴ Zapewne: *Peregrinacia Abo Pielgrzymowanie Do Ziemi Świętej, Jásnie Oświeconego Páná, J. M. P. Mikołaiá Krzysztofa Radziwiła, Xiążęciá na Olyce y Nieświżu, Hrábie ná Szydłowcu, y Mir, Woiewody Wileńskiego, Sawelskiego, &c. &c. Starosty. Przez Jego Mości X. Tomasza Tretera, Kustosá Wármieńskiego, ięzykiem Łacińskim napisána y wydána: A Przez X. Andrzeia Wargockiego ná Polski przelożona. Cum Gratia & Priuilegio S. R. M.* wydana po raz pierwszy w Krakowie w 1607 r. i wielokrotnie wznowiana.

⁸⁵ Zapewne: *Promptuarium Statutorum Omnium Et Constitutionum Regni Poloniae. Per Paulum Scerbic Secretarium S. R. M. conscriptum Cum Indice Rerum et Verborum copiosissimo singulari eiusdem Pauli Scerbic studio & diligentia confecto Cvm Gratia & Priuilegio S. R. M.* wydane w Braniewie w 1604 lub 1615 r.

⁸⁶ Być może: *Joannes Sleidanus, Commentaria de statu religionis et republ. Carolo V Caesare*, wydany po raz pierwszy w 1555 r. i wielokrotnie przedrukowywany.

- 6to in folio Privilegia Ducatus Prussiae łacińskie i niemieckie⁸⁷
7mo in folio Trybunał Koronny Andrzeja Lisieckiego⁸⁸
8vo in folio Iusti Lipsii Monita et exempla politica⁸⁹
9no in folio Stanislai Lubiński Opera chistorica[s] et politica⁹⁰
10mo in folio De Geometria et Astronomia⁹¹
11 in folio de Episkopatu et Episcopis Varmiensibus opus Treteri⁹²
12 in folio Statuta Herburti⁹³
13 in folio Politicorum libri decem Adami Concen⁹⁴
14 in folio Konstytucyje Sejmu grodzi[e]ńskiego Anni 1728
15 in folio Przywileje i konstytucyje za króla Jana Trzeciego
16 in folio Prutaeni opera⁹⁵
17 in folio Konstytucyje Novellae legis grodzińskie
18 in folio ac si liber Iustiniani Institutionum⁹⁶

⁸⁷ Być może: *Jus provinciale ducatus Prussiae*, 1620.

⁸⁸ *Trybunał główny koronny siedmiu splendorów oświecony. Przez Andrzeia Lisieckiego, Instygatora Koronnego, Roku Pańskiego 1638 do druku podany, wydany w Krakowie w 1638 r.*

⁸⁹ Justus Lipsius, *Monita et exempla politica. Libri duo, qui virtutes et vitia principum spectant*, wydane dwukrotnie w Antwerpii w 1606 i 1616 r.

⁹⁰ Zapewne: *Stanislai Lubieński Episcopi Plocensis Opera posthuma, historica, historopolitica (sic), variique discursus, epistolae et aliquot orationes, quorum indicem sequentes post praefationes paginae ostendunt, edita ab executoribus testamenti. Vita auctoris reperitur a pagina 398 etc.*, wydane w Antwerpii w 1643 r.

⁹¹ Może: M. Zach. Goeze, *De Geometria et Astronomia*, 1703.

⁹² *Thomae Treteri Custodis Canonici Varmiensis De Episcopatu & Episcopis Ecclesiae Varmiensis. Opus Posthumum Nunc primum curâ & impensis Matthiae à Lubomierz Treteri S. R. M. S. Usui Publico Datum*, Kraków 1685.

⁹³ *Statuta Regni Poloniae, in Ordinem alphabeti digesta. A Joanne Herborto, Castellano Lubaczouiensi, Succamerario Premisliensi, et Sacrae Maiestatis Regiae Secretario*, pierwsze wydanie 1653, wielokrotnie wznawiane.

⁹⁴ *Politicorum libri decem in quibus de perfectae Reipublicae forma, virtutibus et vitiis, institutione civium, legibus, magistratu ecclesiastico, civili, potentia Reipublicae itemq[ue] seditione et bello... tractatur authore R.P. Adamo Contzen Societatis Jesu, Moguntiae 1621* (pierwsze wydanie).

⁹⁵ Może: Ludovicus de Prussia (Ludovicus de Heilsberg, Ludovicus Prutenus), *Trilogium animae, non solum religiosis, verum etiam secularibus predicatoribus confessoribus, contemplantibus, et studentibus lumen intellectus et ardorem affectus administrans*, 1498.

⁹⁶ Zapewne jedno z wydań: *Imp. Caes. Iustiniani Institutionum libri IIII*.

- 19 Takąż Taciti opera
- 20 Kalepin bez oprawy podarty⁹⁷
- 21 Historia Regni Poloniae Salamonis Neigiebaueri⁹⁸
- 22 in quarto Historia Divae Virginis Mariae Claro montanae⁹⁹
- 23 in quarto Mowy publiczne Pana Dębińskiego¹⁰⁰
- 24 in quarto De Comitii Regni et Electione Regum
- 25 Ius Correctum Terrarum Prussiae¹⁰¹
- 26 in quarto Lechias Ducum et Regum Poloniae¹⁰²
- 28 [!] in quarto Hyppomena Reginarum Poloniae Kochanowskiego[s]¹⁰³
- 29 in quarto Rationes seu Sententiae Ciceronis
- 30 Chronica Herburti in quarto¹⁰⁴
- 31 Żywot Błog[osławionego] Vincen[to] a Paulo¹⁰⁵

⁹⁷ Zapewne jedno z wydań słownika *Ambrosii Calepini Dictionarium undecim linguarum: latina, hebraica, graeca, gallica, italica, germanica, belgica, hispanica, polonica, ungarica, anglica*.

⁹⁸ Zapewne: *Historiae Rerum Polonicarum libri quinque... Salomone Neugebauero de Cadano, Francofurti 1611*.

⁹⁹ Może: A. Nieszporkowicz, *Analecta mensae Reginalis, seu Historia imaginis odigitriae Divae Virginis Claromontanae Mariae...*, Cracoviae 1681.

¹⁰⁰ *Rozne mowy publiczne, seymikowe, y seymowe. Miądne przez Jegomosci Pana P. Jana z Debion Debińskiego Komornika granicznego, woiewoctwa Krakowskiego, á powiatu Xięskiego, Częstochowa 1727*.

¹⁰¹ Zapewne jedno z wydań *Jus Terrestre Nobilitatis Prussiae Correctum Anno Domini M. D. XCVIII*.

¹⁰² P. Albertus Ines S.J., *Lechias, ducum, principum ac regum Poloniae, ab usque Lecho deductorum, elogia historico-politica, et panegyres lyrica. In quibus. compendiosa totius historiae polonae epitome exhibetur, nec non, singularia christiano-politicae institutionis arcana, politicis, ethicis ac polemics axiomatibus, illustrantur*, pierwsze wydanie w Krakowie 1655.

¹⁰³ Niewątpliwie: *Hypomnema Reginarum Poloniae à suscepto fidei lumine continua serie. Regnantium autore Vespasiano a Kochow Kochowski Equite polono ex annalibus patriis Collectum*, wydane w Krakowie zapewne w 1672.

¹⁰⁴ *Chronica sive Historiae Polonicae compendiosa, ac per certa librorum capita ad facilem memoriam recens facta descriptio: Authore Magnifico Viro Joanne Herbvrto de Fulstin, Regni Polonici Senatore. Cum gratia et priuilegio Caes. Maiest. ad decem et Regis Galiarum ad novem annos*, pierwsze wydanie w Bazylei 1571, wielokrotnie wznawiana.

¹⁰⁵ Być może: *Żywot sługi bożego Wincentego a Paulo fundatora y pierwszego generała Congregationis Missionis przez X. Dominika Akamiego Congregratii Oratorii w Rzymie*

32 in quarto Mówca Polski Jana Sobiewskiego[s]¹⁰⁶

33 Ovidiusz Polski¹⁰⁷

34 Processus Iudiciarius Zawackiego¹⁰⁸

35 Historia Odrobini Stołu Boskiego¹⁰⁹

36 O lichfie i wyderkaufach¹¹⁰

37 Proces sprawy z jurystami Powalskiego¹¹¹

z tego, co o nim Ludwik Abelly ięzykiem francuzkim napisał, zebrany y do druku po włosku podany a teraz na polskie przez iednego kapłana teyże Kongregacyey Missionis Cracovien. przetłumaczony, Kraków 1688.

¹⁰⁶ *Mowca Polski Albo Wielkich Senatorow powagą y Oyczystą wymową Oratorow Seymowe y Pogrzebne Mowy Pod Imieniem y obroną Jasnie Wielmoznego J. M. Páná Pana Jana Ná Złoczewie y Żołkwi Sobieskiego Márzałtká y Hetmana Wielkiego Koronnego, Jáworowskiego, Stryiskiego, Gniewskiego, Kátuskiego etc. etc. Stárosty. Do glosney wiekow potomnych pámięci podáne, Tom Pierwszy, Kalisz 1668.*

¹⁰⁷ *Zapewne: Ovidiusz Naso, Metamorphoseon, to iest Przeobrażenia, Ksiąg piętnaście. Przekładania Jakuba Zebrowskiego, Kraków 1636 lub Księgi Metamorphoseon to iest Przemian od Publiusa Owidiusza Nasona wierszami opisane; a przez Waleryana Otfinowskiego Podczaszego Ziemie Sędmirskiej, na polskie przetłumaczone, y do druku podane, Kraków 1638.*

¹⁰⁸ *Zapewne jedno z wydań: Memoriale Processus Judiciarii et Statutorum atque Constitutionum Regni Poloniae Authore et Collectore Zawacki Rogala Equite Polono, pierwsze wydanie w Krakowie w 1610 r.*

¹⁰⁹ *Zapewne: Odrobiny Stołu Krolewskiego, abo Historia o cudownym obrázie Naświęt. Pánny Maryey Częstochowskiej. Od Łukasza S. ná Cypryisowym domu Loretáńskiego stole málowányym, w Żydowskiej, y Greckiej Ziemi, w Rusi ná Zamku Belskim, á potym w Koronie Polskiej ná Jásney Gorze Częstochowskiej Diocezyey Krakowskiej, gdzie pod strażą Braći Zakonu S. Pawła Pierwszego Pustelniká, iuz ná czwarte sto lat w godnym od Krolestw Europy zostáie poszánowaniu, wielkimi cudami, y łaskámi usławiona. Z greckich, y łácińskich historyków y pisarzów Kościoła Jasnogorskiego zebrana, na X części rozdzielona. Przez X. Ambrozego Nieszporkowitza, Zakonu Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika Świętej Theologiej Doktorá, na Jásney Gorze Apostolskiego Poenitencyarzá do druku podana, jedno z pierwszych wydań w Krakowie z 1683 r.*

¹¹⁰ *Zapewne jedno z wydań drukowanego pod różnymi tytułami od 1595 r. dziełka ks. Marcina Śmigleckiego O Lichwie y Wyderkách, Czynszách, Spólnych zarobkách, Naymách, Arendach, y o Sámokupstwie, Krotka Nauka, Pisana Przez X. Marcina Śmigleckiego Societatis Iesu, S. Theologiej Doktorá. Znowu wydána y rozszerzona. Permissu Superiorum.*

¹¹¹ *Osmy Splendor Jásnie Oświeconego Trybunálu Głównego Koronnego, Albo Process Sprawy względem poprawienia Professiey PP. Jurystow Trybunalskich, Astraejey Polskiej W Sądach tegoz Trybunálu zasiadájcey za Present oddany Przez Urodzonego Franciszka*

- 38 De Turcico Imperio¹¹²
39 Comentarius Belli ad Viannam Kochanowskiego[s]¹¹³
40 Jacubi Radziecii Elogia¹¹⁴
41 Oracio Germanici Marhionis ad Regem Poloniae¹¹⁵
42 Biblia Sacra in quarto
[k. 360v] 43 Corpus iuris civilis Godefridi¹¹⁶
44 Tomus secundus Iustiniani
45 Lenicum Latino Germanicum
46 Miecz przeciwko Turkom od Chrystusa¹¹⁷
47 Ciceronis Quaestionis
48 Iustiniani Quaestionis
49 Hodierna Reipublicae facies¹¹⁸
50 Disertatio de Unione Poloniae cum Prussia¹¹⁹
51 Livy Opera
-

Lewalta Powalskiego Komorniká Granicznego Podolskiego, Dworzanina Pokoiowego Jego Kr. Mości, Gdańsk 1669.

¹¹² Może: Johann Andreas Bosse, *Discursus Academicus, de celeberrimo potentissimoque imperio Turcico*, Jena 1662.

¹¹³ *Commentarius belli adversum Turcas ad Viannam, & in Hungaria. Anno Ch: M.DC. LXXXIII. gesti ductu & auspicijs serenissimi ac potentissimi Joanis III. Regis Poloniarum Mag. Duc. Lithuaniae, &c. &c. &c. Scriptore Vespasiano à Kochow Kochowski S. R. M. Cubiculario aulico, ac Historiographo*, Kraków 1684.

¹¹⁴ Zapewne mocno zniekształcony tytuł dzieła Szymona Starowolskiego *Magni Antistitis Iacobi Zadzicii Elogium & Vita A Simone Starovolscio Conscripta*, Kraków 1644.

¹¹⁵ *Ill[ustriss]imi et R[everendiss]imi D[omi]ni Germanici Marchionis Malaspinæ [...] Nuncij ad Regem Regnum[ue] Poloniae Apostolici Oratio De foedere cum Christianis Principibus contra Turcam feriendo in Comitii Varsavien[sibus]*, Kraków 1596.

¹¹⁶ *Corpus Iuris Civilibus romani, in quatuor partes distinctum Dionysio Gothofredo [...]*, pierwsze wydanie w 1583 r., wielokrotnie wznowiane.

¹¹⁷ Teofil Rutka, *Miecz przeciwko Turkom od Christusa Xiżeczca, Krola, Cesarza, Cesarzom, Krolom, y Xiżetom Chrzescianskim. Na obronę y odebranie Krolestw Chrzescianskich podany. Y od iednego Zołnierza Chrzescianskiego, ze starey rdzy otarty y wypolerowany z Łacińskiego na Polski przelożony y drukiem Christopolitanskim Swiatu pokazany*, Leszno 1684.

¹¹⁸ Godofredus Lengnich, *Hodierna Reipublicae Prutenae sub Serenissimi Poloniarum Regis Imperio facies*, Gdańsk 1728.

¹¹⁹ Godofredus Lengnich, *Dissertatio de unionis qua Poloniae jungitur Prussia indole*, Gdańsk 1727.

- 52 Opuscula Luciani¹²⁰
- 53 Ciceroni Epistolae
- 54 Opera Ovidii
- 55 Vox Clamantis in Deserto¹²¹
- 56 Oraty Poemata¹²²
- 57 Ovidy Opera
- 58 Regulae Iuris¹²³
- 59 Opera Ciceronis
- 60 Opera Ciceronis
- 61 Opera iuris Saxonici¹²⁴
- 62 Wytworne polskie listy
- 63 Arcana Regnorum Cornelii¹²⁵
- 64 Comentarium Laurentii Suripi [?]
- 65 Cosmografia Misandry¹²⁶
- 66 Pociecha Filozofy Xiędza Bardzińskiego¹²⁷
- 67 Orationes Ciceronis
- 68 Nomen elator trilinguis¹²⁸

¹²⁰ Zapewne jedno z wydań: Luciani *Opuscula selecta*.

¹²¹ Może: *Vox Clamantis in Deserto, a Lutheristis, Ecclesiae Catholicae Paradiso. Seu Fides et Secta Lutherana in quaestionem vocata. Authore A. R. Joanne Otrembus, Praeposito Zycklinens*, Kraków 1681.

¹²² Zapewne jedno z dzieł Horacego.

¹²³ Stanisław Łochowski, *Regulae iuris et loci communes forenses quorum de jure et praxi communi, tritus et versatus in foro usus, et allegatio*, pierwsze wydanie w Krakowie w 1637 r., kilkakrotnie wznawiane.

¹²⁴ Zapewne jedno z wydań *Zwierciadła saskiego*, może w przekładzie łacińskim Mikołaja Jaskiera: M. Jaskier, *Iuris provincialis quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur libri tres...*, 1535.

¹²⁵ Cyriacus Lentulus, *Arcana regnorum et rerumpublicarum: e locuplete Cornelii Taciti penu eruta*, Herborn 1655.

¹²⁶ Może jednak jedno z wydań: S. Münster, *Cosmographiae universalis libri VI*.

¹²⁷ *Skuteczny na wszelkie przygody nieszczęśliwe sposób, wszystkim w utrapieniu zostającym podany, to jest, Pociecha Filozofiej, niegdy od Anicyusza Manliusza Torquata Seweryna Boęcynusa napisana, teraz przez W. X Jana Alana Bardzińskiego, S. Theologiej Lektora, Przeora Łęczyckiego, Zakonu Kaznodziejskiego, przetłumaczona*, Toruń 1694.

¹²⁸ Być może jedno z wydań słownika Jana Murmeliusa, np. *Dictionarium trium linguarum Joannis Murelii. Nuper quam diligentissime correctum. Dictionarz trzema języki*

- 69 Rozmowy Arlaxesa z Ewandram¹²⁹
- 70 De medicina et statu corporis humani¹³⁰
- 71 Rudimenta lingua graecae¹³¹
- 72 Opera Hestodi Aserci latina et graecae
- 73 Listy polskie bez oprawy
- 74 De vita et gestis Theodosii¹³²
- 75 Meteorologia curiosa¹³³
- 76 Norma Regiminis Pruthenici Langnich¹³⁴
- 77 Niemiecka książka to jest Wokabuły
- 78 Florus Polonicus¹³⁵
- 79 Książka doktorska Vademecum medicum¹³⁶
- 80 Opera Horacy

opisany. Przez Jana Murmeliusa. Teraz nowo wydany, y pilnie poprawiony. Cum Gratia et Privilegio S. R. M., Kraków 1628.

¹²⁹ Stanisław Herakliusz Lubomirski, *Rozmowy Artaxessa y Ewandra w których polityczne, moralne y naturalne uwagi zdawarte, wedle podanych okazyi, tak iako mówione właśnie były, prawdziwie wyrażone są*, pierwsze wydanie z 1683 r., kilkakrotnie wznawiane.

¹³⁰ Jedno z dzieł medycznych opisujących ludzkie ciało.

¹³¹ Zapewne jedno z wydań dzieła Jakuba Gretschera, *Rudimenta linguae graecae ex primo libro institutionum Jacobi Gretseri Societatis Jesv. Editio postrema*, pierwsze wydanie w 1615 r.

¹³² Zapewne: Joachim Pastorius, *De vita et rebus gestis Theodosii Magni, Imper. R. Commentarius iterato editus, nunc ita recognitus, ut pene novus videri possit*, Gdańsk 1680.

¹³³ Wojciech Tylkowski, *Meteorologia Curiosa*, Kraków 1669.

¹³⁴ Godofredus Lengnich, *Commentatio succincta de norma regiminis, quae sub imperio serenissimorum Poloniae regum, Prussiae, ex praescripto iurium, ut vocant, fundamentalium competit*, Gdańsk 1722.

¹³⁵ Zapewne jedno z wydań dzieła Joachima Pastoriusa, *Florus polonicus seu polonicae historiae epitome nova*, pierwsze wydanie 1641 r.

¹³⁶ Zapewne: [*Vade mecum Medicum*] *to iest Krotkie y doświadczone sposoby leczenia różnych chorób męskich, białogłowskich, dzieciennych. O pulsach, urynach, o krwi puszczaniu. O powietrzu etc. z przydatkiem Apteki domowej które mając przy sobie, każdy nie tylko sam sobie ale y bliżniemu poradzić może. Teraz świeżo przedrukowane y z errorów tak typograficznych iako y innych expurgowane y nowo na karcie przyczynione pod tytułem Additament*, Zamość 1724.

- 81 Florus Polonicus¹³⁷
82 Descriptio status Erupae[s]
83 Opera Claudiani¹³⁸
84 Descriptio Regni Poloniae diversorum authorum
85 Eneus Florus
86 Książka włoska sub titulo Abhorismi Politici¹³⁹
87 Druga książka włoska
88 Grammatica Germanicae linguae¹⁴⁰
[k. 361] 89 Rhetorum Orationes
90 Narratio legationis Zbaravianae¹⁴¹
91 Svetoni opera de vita Caesarum¹⁴²
92 de Studio divinae et humanae philosophiae Francisci Mirandulae¹⁴³
93 Opera Virgilii
94 de Arcanis rerum publicarum Clapmarius¹⁴⁴
95 de Ordinando studio publico Clapmarii¹⁴⁵
96 Fenix Rhetorum Joannis Kwiatkiewicz¹⁴⁶

¹³⁷ Być może kolejne z wydań dzieła Pastoriusa (zob. wyżej) lub błąd osoby sporządzającej inwentarz.

¹³⁸ Zapewne: Claudius Claudianus, *Opera quae supersunt. Jo. Georg. Walchius illustravit. Cum privil. Poten. Reg. Polon. et Elect. Saxon.*, Lipsk 1715.

¹³⁹ Być może jedno z wydań łacińskich dzieła Lamberta Daneau, *Aphorismi politici et militares*, choć te były wydawane w Tybindze i Lejdzie.

¹⁴⁰ Może: Johan Fr. Nagel, *Grammatica Germanica tribus libris comprehensa, cum indice interprete. Pro usu et commodo Nobilissimae Juventutis Poloniae*, Kraków 1714.

¹⁴¹ Samuel Kazimierz Kruszewicz, *Narratio Legationis Zbaravianae et rerum apud Ottomanos Anno 1622 gestarum*, Gdańsk 1645.

¹⁴² Zapewne jedno z wydań *Żywotów cesarów* Swetoniusza.

¹⁴³ Zapewne jedno z wydań: Giovanni Francesco Pico della Mirandola, *De studio divinae et humanae philosophiae*.

¹⁴⁴ Arnoldus Clapmarius, *De Arcanis rerum publicarum, accessit Besoldi de eadem materia discursus*, Amsterdam 1644.

¹⁴⁵ Być może: Arnoldus Clapmarius, *Nobile studiorum triennium, itemque Christ. Coleri de ordinando studio politico epistola*, Lejda 1640.

¹⁴⁶ Jan Kwiatkiewicz, *Phoenix rhetorum seu rarioris Atticisismi, nec vulgaris eloquentiae fundamenta et species. Auctore Ioanne Kwiatkiewicz, Societatis Jesu. In usum oratorum propositae*, Kraków 1672 lub jedno z późniejszych wydań.

- 97 Marcialis Epigrammata¹⁴⁷
98 Sacro Sancti Concilii Canones et decreta¹⁴⁸
99 Dares Trigijs de Bello Trojeno¹⁴⁹
100 Książka nieoprawna de Ministris status videlicet Marschalcis Regni et Curiae
101 Takąż druga de Cancellariis et pro Cancellariis
102 Konstytucyje Koronne po Konfederacyi tarnogrodzkiej Anni 1717
103 Immunitas Civitatum Prussiae¹⁵⁰
104 Censura famosi libelli¹⁵¹
105 Konstytucyje koronne Anni 1690
106 Książka indigenatu pruskiego
107 Konfederacyja Ordinum Regni Anni 1696¹⁵²
108 Informatio de Bonis Ecclesiasticis Diecesis Vlnensis
109 Ius Novum Correctum¹⁵³
110 Różnych panegiryków 19

¹⁴⁷ Zapewne jedno z wydań: Marek Walery Martialis, *Epigrammaton Libri XII Xeniorum Lib. I Apophoretorum Libomni rerum et verborum obscenitate sublata, mendisque plurimis ad optimorum auctorum et exemplarium fidem, ex fide castigatis.*

¹⁴⁸ Zapewne jedno z wydań dekretów soboru trydenckiego: *Sacrosancti Et Oecumenici Concilii Tridentini Pavlo III. Ivlio III. et Pio IV. PP. MM. Celebrati Canones et Decreta.*

¹⁴⁹ Zapewne jedno z wydań: *Dares Phrygius Poetarum et Historicorum omnium primus de Bello Troiano Latio Jure a Cornelio Nepote carmine festivo donatus.*

¹⁵⁰ *Immunitas civitatum Prussiae a Jurisdictionae Judiciorum Tribunalitorum Regni Poloniae et aliorum quorumvis praeterquam Regionum in causis contributionum, publicorum instrumentorum fide et ipsis verbis asserta, 1718.*

¹⁵¹ *Censura civilis famosi libelli intitulati: Responsio civitatis Gedanensis &c. ad scriptum nomine Illustrissimi Rybinski Sacrae Regiae Majestati atque ordinibus Regni in Comitibus generalibus congregatis Anno 1713 exhibita.*

¹⁵² Zapewne druk: *Konfederacya Generalna Ordinum Regni, & Magni Ducatus Lituaniae. Po niedoszłej Konwokacyej głównej Warszawskiej umowiona Roku Pańskiego 1969. dnia 29. Miesiąca Sierpnia.*

¹⁵³ Zapewne jedno z wydań rewizji prawa chełmińskiego.

Rzeczy ruchome

Miednica¹⁵⁴ z nalewką srebrna, lichtarzy srebrnych 4, szczytce z sedesem srebrne, taców srebrnych 2 od podawania piwa, sulniczków srebrnych 2, łyżka stołowa wielka srebrna 1, łyżek srebrnych mniejszych 12, noży srebrnych par 15, konoweczka czarna z wieczkiem srebrnym pozłocistym, szpinka o diamentach siedmiu 1, szpinka rubinowa w srebro oprawna 1, szpinka koralowa srebrno złocista 1, łyżeczka srebrna od herbaty 1, sztuciec srebrny 1, balsamiczka srebrna 1, krzyżyk diamentowy o diamentach dziewiętnastu, pierścień o diamentach sześciu, pierścień o diamentach pięciu [z] zielonym kamieniem w środku, pierścień złoty z portretem Najświętszej Panny 1, pierścień z rubinów siedmiu w srebro oprawny 1, igliczków 5 w srebro oprawne rubiny, w której to każdy rubinów 9, zauszniczków para, w każdej rubinów 7 w srebro prawnych, [k. 361v] tacka srebrna z gotuwalni, Kałamarz srebrny z piasecznikiem także srebrnym, zegarek z portretem srebrny 1, zegarek z łańcuszkiem i haczkami srebrny.

Karabella blachmalowa¹⁵⁵ ze szpiklami złotymi 1, pałasz w srebro oprawny pozłocisty 1 (od ojca śp. подарowany), pałasz biały w srebro oprawny 1, który jest Kazmierzowi – synowi, szabla czarna z kapturkiem, paskami i muztaczkiem[s] blachmalowym 1.

Kulbaka w jaszczur oprawna z obwódka srebrną pozłocistą i garniturem karmazynowym 1, rządzik z nagłówkiem i podogoniem na szafisanie[s] osadzony 1.

Portrecików w srebro oprawnych 2, serce srebrne w gotuwalni 1, igliczka srebrna 1, książka w srebro oprawna 1.

Pistoletów par 2, fuzyjów 3, muszkietów 2.

Misów cynowych 4, półmisków 16, półmisek z płatem 1, przystawek 4, talerzów cynowych 12, rondlów 3, kociołków 3, deka od ciast 1, blachów 6, durszlak 1, targa 1.

Moździerz mosiężny 1, moździerz w żelazo oprawny do tłuczenia korzenia 1.

¹⁵⁴ Pierwszych siedem pozycji zawierało numerację, której później autor inwentarza zaniechał. Tu dla przejrzystości usunięto ją w całości.

¹⁵⁵ Pokryta czarną masą pływającą na wierzchu roztopionego srebra.

Żelazo od andrutów 1, ro[s]ztów 2, brutwannów żelaznych 2, patelniów 2, rożnów 3.

Miednica z nalewką cynowa 1, taca cynowa od piwa 1, lichtarzów cynowych 5, garnuszek od herbaty cynowy 1, flaszka cynowa 1, łyżka wielka cynowa 1, łyżek cynowych 12, noży czarno oprawnych par 12.

Zygar bijący na ścianę 1.

[k. 362] Kocioł browarny 1, kociołek koprowy od herbaty 1, kopraków 2 i wanienka, alembik¹⁵⁶ z rurami i z kapą koprowy 1, garniec z kapą o trzech rurach 1.

Szkatuła blachą mosiężną obita 1, kałamarzyk drewniany z pokostem jeden ze srebrnymi zawiaskami, puzdro zielone o fiolach sześciu 1, puzdro mniejsze o fiolach czterech 1.

Koneweczka z cynowym przykrywadłem 1, łyżek żelaznych kuchennych 2.

Skrzyni żelazem okowanych 3, szafków [z] zamkami [i] zawiasami 3, szafów kredensowych 2, szafa wielka z szufladami 1, szafa wielka bez szufladów 1.

Krzesel włóczkową robotą objanych 24, krzeselków małych 8 starych, stół lipowy składany [z] zawiasami 1, stołów okrągłych 2, stołów rogatych 4, stolik składany mały 1, szafa do książek 1, stołków drewnianych 12, stolik mały [z] zielonym płótnem 1.

Szpalerów¹⁵⁷ sztuk 7.

Kilimów perskich ze złotem na obydwie stronie jednakowych 2.

Włóczkowego obicia brytów 10, morowego brytów 9, obicia włóczkowego drugiego brytów¹⁵⁸ 10, obicia na rasie szytego brytów 9.

Kilim perski do zawijania rzeczy 1, pawilon¹⁵⁹ karmazynowy podbrukany ze złotymi korunczkami i płótkiem takim 1, pawilon majowy z kołdrą i z płótkiem takim 1, kołdra karmazynowa po bokach, zielona we środku 1, kobierców nowych 4, kobierzec nadbrukany 1, sztabrak jedwabny 1.

¹⁵⁶ Naczynie do destylacji.

¹⁵⁷ Zapewne drewniane oparcia lub zagłówki do łóżek.

¹⁵⁸ Pas tkaniny.

¹⁵⁹ Duży namiot.

[k. 362v] Kontusz nakrapiany z srebrnym sznurkiem 1, kontusz ciemny nakrapiany 1, żupan cytrynowy atlasowy 1, piesaki czarne spod kontusza, popielice czarne spod kontusza, grzbiety spod kontusza, pas zielony złocisty, pas granatowy ze srebrem, pas karmazynowy ze złotem, kołpak soboli 1.

Obraz św. Franciszka malowany na morze ze srebrną tresą 1.

Inwentarz

Wołów do roboty 52, wołów w czwartym roku 4, krów 22, jałowic w czwartym roku 4, jałowic w trzecim roku 3, wołców w drugim roku 3, jałowic w drugim roku 2.

Koni robotnych 11 wespół z klaczami, źrebczaków w drugim roku 3, źrebczaków latosych¹⁶⁰ 2.

Świniów starych 7, stadników¹⁶¹ 2.

Owiec rodnych 437¹⁶², ceytówek¹⁶³ 25, jarliczek latosych 32, skopów¹⁶⁴ starych 16, ceytaków 28, jarlaków skopków 32.

[k. 363]

Żelastwo

Żelaz płużnych par 5 zbrukowanych, świdrów różnych wielkich i małych 10, pielnik 1, nalustków¹⁶⁵ 16, kłamrów 2, strug 1, dłuta 2, kantak 1, cieślica 1, przysiek 1, bosaków 2, klinów 2, cowntów podwójnych¹⁶⁶ 4, pojedynczych

¹⁶⁰ Tegorocznych.

¹⁶¹ Samiec rozplodowy.

¹⁶² W tym miejscu pisarz miał wyraźnie problem z wyrażeniem liczby owiec i zapisał w oryginale: „czterdzieści trzydzieści siedem”.

¹⁶³ Dwurocznych.

¹⁶⁴ Baran trzebiony.

¹⁶⁵ Uchwyt wzmacniający połączenie kłonicy, luśni i drabiny.

¹⁶⁶ Cofta podwójna – łańcuch u grzędzieli-dyszla pług.

2, łośniów¹⁶⁷ oprawnych 16, cofnałów¹⁶⁸ 5, strzałek 5, radlic 10 zbrukowanych, jarzmów 10, kluczków okowanych 10, zaga¹⁶⁹ jedna wielka, druga mała, łańcuchów 3, kosów sieczkowych 4 i babka trawna 1 i pierścień do niej, stalnic 4, motyk 5, siekier 10, toporków 2, topór ciesielski, wideł 4 żytnich.

Wozów 5 z tylnikami¹⁷⁰, zakładnikami, z spernalami¹⁷¹ na każdym kole żelaza po sztuk 6 i z tradynkami¹⁷², osie okowane na dyszlach po trzy ryfy¹⁷³ i kowane na końcach, waków kowanych 11.

Topór do mięsa, siekaczów 2, trzeci ręczny, korzec okowany 1.

Statki kowalskie

Kowadło, miech, młot wielki, młot mały, g[w]ozdziownica, szparok¹⁷⁴, [k. 363v] cęgi 1, kłódek 17

Ten tedy inwentarz WJMc Pani sędzina z WIch Mciami Panami sądowymi ad hunc actum uproszonymi rękami własnymi podpisują. Działo się w Przesmnie dnia dwudziestego trzeciego miesiąca lutego, roku tysięcznego siedemsetnego trzydziestego trzeciego [23 II 1733].

[–] Lukrecja Baierska sędzina michałowska

[–] Franciszek Trebnic sądowy ziemski michałowski mpp

[–] Wawrzeniec Ludwik Działowski sądowy z[iemski] mich[ałowski] mpp

[–] Franciszek Ciborski przy tym będący mpp

¹⁶⁷ Może luśni – drażków podpierających drabinę żniwna, opartych na końcu osi wozu.

¹⁶⁸ Cofnal – gwóźdź w grządzieli-dyszlu pługa.

¹⁶⁹ Zapewne żaga – piła.

¹⁷⁰ Szczyt wozu.

¹⁷¹ Sworzeń, bolec lub duży gwóźdź.

¹⁷² Żelazna obrączka, skuwka.

¹⁷³ Żelazna skuwka do mocowania dyszla.

¹⁷⁴ Szparok, szparog, szparóg – rodzaj kowadła o dwóch rogach.